

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNDE YÖNETİM ÜYE İLİŞKİLERİ VE YAŞANAN SORUNLAR: EĞİRDİR İLÇE ÖRNEĞİ

ADMINISTRATIVE MEMBER RELATIONS AND PROBLEMS IN AGRICULTURAL DEVELOPMENT COOPERATIVES: EXAMPLE OF EĞİRDİR DISTRICT

Mustafa GÖK*
Adnan ERTAN**

Öz

Kooperatifler, ortak bir amacı başarmak için beraber çalışma, sosyal sermayeyi artırma, iş birliği normlarını geliştirme, kolektif hareket oluşturarak, yeniliklerin ve değişimin ortaklar arasında yayılması ve benimsenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, tarımsal kalkınma kooperatiflerinde yönetim üye ilişkileri ve yaşanan sorunları belirleyerek çözüm önerileri üretmektir. Çalışma Isparta İli Eğirdir İlçesinde faaliyet gösteren 19 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye kişiler üzerinde 01.08.2012-01.11.2012 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışmanın evrenini 2010 kişi, örnekleme ise araştırmaya katılmayı kabul eden 321 kişi oluşturmuştur. Veriler araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulan "Anket Formu" kullanılarak, yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, üreticilerde kooperatifçilik konusunda bilgi eksikliği, kooperatiflerde ise finansal sorunlar ve pazarlama sorunları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ürün paketleme ve işleme tesislerinin yetersizliği ile yöneticilerin ve denetim kurulu üyelerinin yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları da kooperatiflerin temel sorunları olarak belirlenmiştir. Bu sorunlar göz önünde bulundurularak kooperatif üyelerine yönelik belli periyotlarda eğitim çalışmaları yapılması ve üyelerin farkındalığının artırılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Yönetim, Ortak, Eğitim, Motivasyon, Genel Memnuniyet.

Abstract

Cooperatives play an important role in dissemination and recognition of innovative ideas and changes among partners through collaborating, raising social capital, developing cooperative norms and creating collective movement to achieve a common aim. The aim of this paper is to offer a solution to the problems among administration and members of agricultural development cooperatives by determining the relation between them. The study was conducted on the members of 19 Agricultural Development Cooperatives operating in Eğirdir District of Isparta between 01.08.2012-01.11.2012. The population of the study consisted of 2010 people and the sample consisted of 321 people who agreed to participate in the study. Data were collected by face to face interview technique by using the "Questionnaire" which was designed by the researchers. At the end of the research, it has been found out that the farmers do not have enough knowledge about cooperating and there are financial and marketing problems about cooperatives. Furthermore, packing and crop processing inadequacy and lack of education and professionalism of administrators and board of supervisors are regarded as the main problems of cooperatives. Considering these problems, it is important to carry out training activities for the cooperative members in certain periods and to increase the awareness of the members.

Keywords: Cooperative, Administration, Partner, Education, Motivation, General Satisfaction.

* Öğr. Gör., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Eğirdir Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-4657-331X>, mustafagok@isparta.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

GİRİŞ

Kooperatif, kişilerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını, demokratik ve katılımcı bir yönetim anlayışı ile yönetilebilecek gönüllülük esasına göre oluşturulan özerk örgütlerdir. Kooperatifler ortaklarının gereksinimlerini daha etkin biçimde karşılamak amacıyla yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde federasyonlar, birlikler ve diğer ortaklıklar biçiminde örgütlenebilirler (Uluslararası Kooperatifler Birliği, 2019). Kooperatifçiliğin ekonomik organizasyon şekli olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılın ortalarıdır. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan hızlı değişim ve dönüşüm, işsizlik, iç göç, kentleşme, gelir dağılımının bozulması gibi ekonomik ve sosyal problemler kooperatifçiliğin ortaya çıkışına katkı sağlamıştır (Anonim, 2012a). Bu değişimler sonrasında kooperatifçilik anlamında ilk örgütlenmeler Almanya ve İngiltere’de ortaya çıkmış ve daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır (Köroğlu, 2003, 170). Ülkemizde ise; kooperatifçiliğin başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmakla beraber asıl gelişim Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir (Yenigün, 2008, 66; İnan, 2008).

Kooperatifler, üreticilerin spekülâtif piyasa güçlerine karşı bireyleri birleştirerek ekonomik yönden savunmalarını sağlamakla birlikte, ortakların özel mülkiyetlerini ve işletme bütünlüklerini koruyarak, ortak ekonomik amaç uğruna birleştirmek suretiyle onların ekonomik bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini de artırmaktadır (Güllü, 2010). Tarım ürünlerinin pazarlama kanallarında aracı sayısının çok olması nedeniyle son tüketicilere ulaşana kadar araçların kâr marjlarından dolayı fiyatlar çok yükselmektedir (İnan, 2008). Bununla birlikte tüketicinin ödediği fiyat üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, satış fiyatı ile üreticinin eline geçen miktar arasındaki fark çok fazladır. Tarımsal işletmeler küçük ve orta büyüklükte dirler ve kar marjı yüksek olan pazarlama hizmetlerini yapabilecek mali kaynak ve imkanlardan yoksundurlar. Bu bağlamda tarım satış kooperatiflerinin amacı, ortaklarının ürünlerini mümkün olduğunca en iyi şekilde değerlendirerek, perakende satış fiyatı üzerinden çiftçiye yüksek gelir sağlamak ve ürün piyasalarını düzenleyerek, üretici ve tüketici fiyatları açısından istikrar sağlamaktır (İnan vd. 2010). Ülkemiz tarımında üretim çeşitliliğinin yüksek olması nedeniyle tarımsal kalkınma kooperatifleri oldukça yaygındır. Üretilen ürünlere bağlı olarak girdiler farklıdır ve ürün çeşitlerine göre farklı pazarlama kanalları bulunmaktadır. Bu durum tarımsal kalkınma kooperatiflerinin farklı alanlarda faaliyet göstermesini gerektirmektedir (Anonim, 2000). Tarımda üretici örgütlenmesinin ana amacı, bu kesimde verimliliği yükseltmek ve üretimden tüketime kadar tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi suretiyle üreticinin kar marjını ve pazardaki konumunu güçlendirmek ve yükseltmektir (İnan vd., 2010).

Tarımsal kalkınma kooperatifleri çiftçiler ve küçük parsellerde üretim yapan üreticiler tarafından oluşturulup geliştirilmişlerdir. Bu nedenle tarımsal kalkınma kooperatifleri küçük çiftçilerde kooperatifçilik anlayışının gelişmesine ve üreticilerin kalkınmasına katkı sağlamıştır (Köroğlu, 2003, 170). Kooperatifler, küçük yerleşim birimlerindeki kişiler arasında gelir farklılıklarını azaltmak, çiftçilerin gelirlerini yükseltmek, sosyal yaşam ve kültür seviyelerini artırmak, şehirlerle küçük yerleşim birimleri arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak, çiftçiler arasındaki dayanışma ve yardımlaşma duygularını geliştirmek, yeni iş imkanları oluşturmak, işgücünün etkinliğini ve verimliliğini artırmak gibi sosyal, ekonomik ve kültürel katkılar sağlamaktadır (İnan, 2008). Kooperatif sayılarında yıllara göre değişimler meydana gelmektedir. Bu bağlamda, günümüzde AB ülkelerindeki tarım kooperatiflerinin sayısı, İngiltere ve İtalya dışındaki ülkelerde yarıdan fazla azalmış olup, bununla birlikte kooperatiflerin ortak sayılarında artış meydana gelmiştir. AB genelinde geleneksel kooperatif niteliği yerine ticaret ve sanayi alanlarında büyük işletmelerin yer aldığı bir yapılaşma başlamıştır. Özellikle Hollanda, Almanya, Fransa ve İspanya gibi bazı ülkelerde tarım sektöründe yüksek iş hacmine sahip işletmeler kooperatiflere ait olmaya başlamıştır. Avrupa Birliğinde Tarım kooperatiflerinin ekonomik olarak etkin bir duruma gelmeleri, ortak bir pazar ekonomisinin varlığı ile bu pazar ekonomisine bağlı olarak ortaya çıkan doğal rekabetten kaynaklanmaktadır (Köroğlu, 2003, 170).

Ülkemizde, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin kuruluşlarındaki adları “Köy Kalkınma Kooperatifleri” şeklindedir. Fakat bu kooperatiflerin adı 1989 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca “Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri” ne çevrilmiştir (Kızılaslan, 1997). Köy kalkınma kooperatifleri, ilk olarak 1965 yılında Türk Ticaret Yasası’nın Kooperatif Şirketlere ilişkin hükümlerine göre kurulmaya başlamıştır. Daha sonra 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile bu kooperatifler anılan yasaya uymuşlardır. Köy kalkınma kooperatifleri kurulmaya başlanmasında, o zamanki ismiyle “Köy İşleri Bakanlığı”nın özendirilmesi hayli önemlidir. Hatta, köy kalkınma kooperatiflerini geliştirmek üzere Köy İşleri Bakanlığı’nda 1966 yılında bir de “Kooperatifler Dairesi” kurulmuştur (Mülayim, 1992). Türkiye’de tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatiflerde örgütlenme bakımından en fazla olanı tarımsal kalkınma kooperatifleridir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri; üyelerinin tarımsal üretimlerine destek vererek üretimi

arttırmak, onların ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ortakların ekonomik, kültürel ve sosyal yönden gelişmelerine sağlamak için çalışan kuruluşlardır (Kılıç, 2011). Günümüzde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri; Köy Kalkınma Kooperatifleri, Orman Köyleri Kalkındırma Kooperatifleri, Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama Kooperatifleri, Çay İstihsal ve Satış Kooperatiflerini içine almaktadır (Kızılaslan, 1997). Ülkemizde 2016 verilerine göre, faaliyet gösteren 7.201 adet tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmakta olup, bunların ortak sayıları toplamı 775.563'dir. Ayrıca, 4.826 kooperatifin ortak olduğu 85 kooperatif üst birliği vardır. Yine bu üst birlikler de 4 ayrı merkez birliği şeklinde örgütlenmiş olup merkez birlik ortak sayısı 101'dir (Anonim, 2016).

Tarımsal kalkınma kooperatifleri; küçük yerleşim birimlerinde kurulmakta olup, küçük ölçekli, az üyeli ve sınırlı sermayeli faaliyet göstermelerinden dolayı, hedeflerine ulaşmada istenilen düzeyde başarı gösterememişlerdir. Bu durum özellikle küçük ölçekli çiftçilerin üretmiş oldukları ürünlerin fiyatlarını belirlemede etkin olmalarını engellemekte ve serbest piyasa koşullarında tutunamayan çiftçiler ürünlerini daha düşük fiyatlarda pazarlamak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca, üreticilerle nihai tüketiciler arasında fiyatların çok yükselmesine sebep olmakta, araçların daha fazla kazandığı bu yapıda çiftçiler üretim maliyetlerini karşılamada zorlanmaktadırlar (Rehber, 2012).

Kooperatiflerde yaşanan sorunlarla ilgili alan yazını araştırıldığında aşağıda belirtilen durumlar tespit edilmiştir. Eryılmaz (1984), kooperatif yöneticilerinin yeterli kooperatifçilik bilgisine sahip olmamalarının kooperatiflerin iyi çalışmamasına neden olduğunu, Kaya ve Esengün (1996) ise, ortakların kooperatif bilgilerinden yoksun olduklarını ve kooperatife ilgilerinin zayıf olduğunu ifade etmişler, Kızılaslan (1997) ise çalışmasında, kooperatife katılımı etkileyen faktörlerin başında eğitimin geldiğini belirtmiştir. Ertan (2001), Isparta GÜLBİRLİK yöneticileri üzerinde yaptığı çalışmada, ilgili bakanlığın aşırı müdahaleleri, mevzuatın karışıklığı ve ortakların ilgisizliği gibi nedenlerden ötürü kooperatiflerin tabi olduğu mevzuat hükümlerini yerine getiremediklerini belirlemiştir. Günşen (2006), kooperatiflerin sorunlarını ele aldığı çalışmada hem kooperatif başkanlarının hem de ortakların kooperatifçilik, üretim, ürün değerlendirme ve pazarlama gibi konularda çok büyük eksiklikleri olduğunu tespit etmiştir. Bilgin (2009), ÇUKOBİRLİK ortaklarının değişime yönelik tutumlarını irdelediği çalışmasında, kolektif değerler ile ortakların aralarındaki iş birliğini incelemiştir. Çalışmada, kooperatif ortakları arasında grup iş birliği ile teknik değişime yönelik tutumları arasında bir ilişkinin olduğu ve ortakların birbirlerini etkiledikleri ve birbirlerinden gördükleri uygulamaları benimsedikleri belirlenmiştir. Everest (2009), tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ürün pazarlamada etkin olmadıklarını, kooperatifçilik ve pazarlama eğitimleriyle kooperatifçiliğin güçlenmesinin, kooperatifçilikte profesyonelliğe gidilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Kılıç (2011) ise, tarımsal kalkınma kooperatiflerindeki ortakların eğitim durumu, kooperatife uğrama sıklığı, ortakların yaşı, işletme-kooperatif arası uzaklık ve mülk arazi varlığının yönetim üye ilişkilerini negatif etkilediğini ifade etmiştir.

Ülkemizde, son yıllarda sağlanan önemli desteklere rağmen kooperatifçilik istenilen seviyede yaygın ve etkin değildir. Kooperatiflerin birçoğu çeşitli nedenlere bağlı olarak kısa süre sonra kapanmakta veya olağan kongrelerini dahi yapamayacak duruma gelmektedir. Ayrıca kooperatifler pek çok sorun nedeniyle faaliyet gösterdikleri alanlarda gelişmelerini devam ettirememekte ve teknolojik gelişmeleri takip edememektedirler. Bu durum kooperatifçilikte var olan sorunların belirlenmesini ve çözüm önerileri getirilmesini gerekli kılmaktadır. Kooperatifler ve işletilmeleri hususunda yapılan çalışmalar kısıtlıdır. Bu nedenle, çalışmamızda Eğirdir özelinde tarımsal kalkınma kooperatiflerinde yaşanan sorunlar belirlenerek çözüm önerileri sunulmuştur.

Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı

Amaç

Bu çalışmada, Türkiye'deki tarımsal kalkınma kooperatiflerinde yaşanan muhtelif sorunlar ve bu sorunların Eğirdir özelinde üyelerin sosyo-demografik özellikleri, üye kooperatif ilişkileri, yaşanan sorunlar, uyum ve tatmin durumu, sosyal ortam, yönetim ortak ilişkileri, katılım durumu, motivasyon ve genel memnuniyet durumları anket çalışması ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma ile mevcut durum analizi yapılarak kooperatif ve üyeler arası ilişkiler irdelenerek, sorunlar belirlenmiş ve çözüme yönelik bazı yaklaşımlara yer verilmiştir.

Yöntem

Araştırma verileri yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak anket yoluyla toplanmıştır. Araştırmacı tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan anket; üyelerin sosyo-demografik ve kooperatif üyelik

özelliklerini içeren 22 soru ile kooperatifin temel sorunları, kooperatif içi uyum ve tatmin, kooperatif ortamı, kooperatifte yönetim şekli, karar verme süreci ve buna katılım, motivasyon, yöneticilerle ilişkiler ve genel memnuniyeti ifade eden 52 sorudan oluşmuştur. Anket, 01.08.2012-01.11.2012 tarihleri arasında görüşme tekniği ile araştırmaya katılmayı kabul eden kooperatif üyelerine uygulanmıştır.

Evren ve Örneklem

Evren; Eğirdir İlçesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri üyelerinden oluşmuştur. Eğirdir İlçesinde faaliyet gösteren 19 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye 2010 kişi araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Evrenden örneklem seçiminde aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$n = \frac{N t^2 p q}{d^2(N-1) + t^2 p q}$$

Formülde;

N= Evrendeki birey sayısı

n= Örneklem alınacak birey sayısı

p= İncelenecek olayın görülüş sıklığı (0,5)

q= İncelenecek olayın görülmemiş sıklığı (1-p)

t= Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosundaki teorik değer (1,96)

d= Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen \pm sapma (0,05)

olarak simgelenmiştir. Formül hesaplandığında, evrende %95 güven aralığında ± 5 hata payı ile 321 kişi örneklem olarak alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmış ve analizler SPSS for Windows 16.00 istatistik paket programı ile yapılmıştır.

Uygulanan anketler likert tipi beşli değerlendirme şeklinde hazırlanmış olup aralık sınırlarının hesaplanması aşağıda verilmiştir.

Anketlerin aralık sınırlarının hesaplanması:

Seçenek sayısı=5

Aralık sayısı= 5-1 = 4

Aralık katsayısı= 4 : 5=0,80

Ortalama karşılaştırmalara esas olmak üzere aralık sınırları ve anlamları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Aritmetik Ortalama Aralıkları ve Anlamları

Aralık sınırı	Anlamı
1.00 - 1.80	Hiç Katılmıyorum
1.81 - 2.60	Katılmıyorum
2.61 - 3.40	Fikrim yok
3.41 - 4.20	Katılıyorum
4.21 - 5.00	Kesinlikle Katılıyorum

BULGULAR

Tablo 2. Kooperatife Üye Üreticilerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı

		N	%
Yaş	18-24	15	4.7
	25-34	39	12.1
	35-44	87	27.1
	45-54	92	28.7
	55-64	76	23.7
	65 ve üzeri	12	3.7
Cinsiyet	Erkek	306	95.3
	Kadın	15	4.7
Medeni Durumu	Evli	294	91.6
	Bekâr	27	8.4
Yaşanılan Yer	Köy	253	78.8
	Kasaba	25	7.8
	İlçe Merkezi	33	10.3
	İl Merkezi	10	3.1
Eğitim Durumu	Okur-Yazar değil	6	1.9
	Okur-yazar	11	3.4
	İlkokul	172	53.6
	Ortaokul	50	15.6
	Lise	60	18.7
	Yükseköğretim ve üstü	22	6.8
Çiftçilik Yapma Süresi	1-5 yıl	21	6.5
	6-10 yıl	38	11.8
	11-15 yıl	56	17.4
	16-20 yıl	64	19.9
	21-25 yıl	37	11.5
	26 yıl ve üzeri	105	32.7
Sahip olunan arazi miktarı	1-10 dekar	188	58,6
	11-20 dekar	89	27,7
	21-30 dekar	21	6,5
	31-40 dekar	13	4,0
	41-50 dekar	5	1,6
	50 dekar ve üzeri	5	1,6
Çiftçilikten elde edilen yıllık net gelir (TL)	10.000 TL'den az	181	56.4
	10.001-25.000 TL	107	33.3
	25.001-50.000 TL	25	7.8
	50.001-75.000 TL	6	1.9
	75.001-100.000 TL	-	-
	100.001 TL ve üzeri	2	0.6
	Toplam	321	100.0

Tablo 2'de sunulan sonuçlarda dikkat çeken detaylar şu şekildedir. Araştırma kapsamındaki kooperatif üyelerinin %28.7'si 45-54 yaş arasında, %95.3'ü erkek, %91.6'sı evli, %78.8'i köyde yaşamakta ve %53.6'sı ilkokul mezunu durumundadır. Kooperatif üyelerinin %32.7'sinin 26 yıl ve üzerinde çiftçilik yaptığı, %58.6'sının 1-10 dekar arasında araziye sahip olduğu ve %56.4'ünün yıllık net gelirin 10.000 TL ve altında olduğu da belirlenmiştir.

Tablo 3. Kooperatife Üye Üreticilerin Çiftçilik Dışı İş Yapma Durumlarının Dağılımı

		N	%
Çiftçilik dışında gelir getirici iş durumu (n=321)	Evvet	199	62.0
	Hayır	122	38.0
Çiftçilik dışında gelir getirici yapılan iş (n=199)	Devlet Memuru	11	5.5
	Serbest Meslek	29	14.6
	Esnaf	14	7.0
	İşçi	61	30.7
	Diğer	84	42.2
Çiftçilik dışı yıllık gelir miktarı (n=199)	10.000 TL'den az	143	71.9
	10.001-25000 TL	40	20.1
	25.001-50.000 TL	11	5.5
	50.001-75.000 TL	2	1.0
	75.001-100.000 TL	1	0.5
100.001 TL ve üzeri	2	1.0	

Tablo 3 incelendiğinde, kooperatif üyelerinin %62'sinin çiftçilik dışında gelir getirici iş yaptığı görülmektedir. Çiftçilik dışında iş yapan üyelerin %30.7'si işçi olarak başka bir işte çalışmakta ve %71.9'u yıllık 10.000 TL'nin altında gelir elde etmektedir.

Tablo 4. Kooperatife Üye Üreticilerin Kooperatifle İlişkilerinin Dağılımı

		N	%
Kooperatife üyelik süresi	1-5 yıl	79	24.6
	6-10 yıl	79	24.6
	11-15 yıl	61	19.0
	16-20 yıl	68	21.2
	21-25 yıl	9	2.8
	26 ve üzeri	25	7.8
Üyelerin ana sözleşmeyi okuma durumları	Evet	147	45.8
	Hayır	174	54.2
Üyelerinin üyeliklerini devam ettirmeyi isteme durumları	Evet	270	84.1
	Hayır	51	15.9
Başka bir kooperatife üyelik durumu	Evet	141	43.9
	Hayır	180	56.1
Üyelerin kooperatif faaliyetlerine düzenli katılma durumları	Evet	200	62.3
	Hayır	36	11.2
	Bazen	85	26.5
Kooperatife üyelik sonrası gelirden artış durumu	Evet	86	26.8
	Hayır	163	50.8
	Kısmen	72	22.4
Üyelerin kooperatif yönetim kurulunda görev alma durumları	Evet	104	32.4
	Hayır	217	67.6
Üyelerin kooperatif genel kurul toplantısına katılma durumları	Sürekli katılıyorum	186	57.9
	Bazen katılıyorum	114	35.5
	Hiç katılmıyorum	21	6.5
Toplam		321	100.0

Tablo 4 verileri incelendiğinde, kooperatif üyelerinin %24.6'sının üyelik süresinin 6-10 yıl arasında olduğu, üyelerin %54.2'sinin kooperatif ana sözleşmesini okumadığı, %84.1'inin üyeliklerini devam ettirmeyi istedikleri, %43.9'unun başka bir kooperatife üye olduğu ve %62.3'ünün kooperatif faaliyetlerine düzenli olarak katıldığı bulunmuştur. Üyelerin %50.8'i kooperatife üyelik sonrası gelirinde artış olmadığını, %67.6'sı kooperatif yönetim kurulunda görev almadığını ve %57.9'u kooperatif genel kurul toplantısına sürekli olarak katıldığını ifade etmiştir.

Tablo 5. Kooperatif Üyelerinin Yöneticilerle İlişkileri Konusundaki Düşüncelerinin Dağılımı

		\bar{X}	SS	Anlamı
1	Kooperatif yöneticileri üyelere deneyimlerini paylaşır ve zaman ayırır	3,40	1,195	Fikrim yok
2	Yöneticiler kooperatifle ilgili sorunlarımıza hızlı ve kalıcı çözümler getirirler	3,41	1,090	Katılıyorum
3	Kooperatif yöneticilerimiz üyelere her zaman iyi örnek olur	3,50	1,096	Katılıyorum
4	Kooperatif yöneticilerimiz üyeler arasında ayırım yapmaz. Adil davranırlar	3,53	1,093	Katılıyorum
5	Kooperatif yöneticilerimiz açık fikirli, dürüst ve tutarlı davranışlar sergiler	3,63	1,077	Katılıyorum
6	Kooperatif yöneticilerimiz; etkin, yaratıcı düşünce ve eylemlerimize fırsat verir	3,45	1,072	Katılıyorum
7	Kooperatifimizde faaliyetler ve gelişmeler hakkında yöneticilerimiz tarafından bilgilendiriliriz	3,63	1,044	Katılıyorum
8	Kooperatifimiz yöneticileri üyeler ile şeffaf ve güvene dayalı ilişkiler kurar	3,66	1,025	Katılıyorum
9	Kooperatifimiz yöneticileri, kooperatifi temsil etmede başarılıdırlar	3,64	,991	Katılıyorum
10	Hiçbir zaman kooperatif yöneticilerine güvenilmez	3,58	1,314	Katılıyorum
11	Kooperatifimizde her düzeyde üyelerin faaliyetlerle ilgili görüş ve önerileri dikkate alınır	3,53	1,078	Katılıyorum
12	Yöneticilerimiz ekip çalışmasını bir yönetim tarzı olarak benimsemektedirler	3,50	1,013	Katılıyorum
13	Kooperatif yöneticilerimiz görevlerini yaparken üyelere karar verme yetkisi tanır	3,56	1,091	Katılıyorum
14	Kooperatif yöneticilerimiz tarafından üyelere kooperatifin amaç, hedef ve çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir	3,64	1,098	Katılıyorum
15	Kooperatif ve bireysel hedeflere ulaşabilmek için, yöneticiler üyeleri doğru yönlendirmektedir	3,60	,998	Katılıyorum
16	Yönetim kurulu üyelerine görev verilirken bilgi ve yetenekleri dikkate alınır	3,36	1,140	Fikrim yok
17	Kooperatifimizde bir görev verileceğinde herhangi bir ayırım yapılmadan doğru işe doğru eleman politikası uygulanır	3,47	1,137	Katılıyorum
	Toplam Puan	3,53	0,793	Katılıyorum

Kooperatif üyelerinin yöneticilerle ilişkileri konusundaki düşüncelerinin dağılımı incelendiğinde Tablo 5'te görüldüğü üzere anketin "Yöneticilerle İlişkiler" boyutunda "Yöneticiler kooperatifle ilgili sorunlarımıza hızlı ve kalıcı çözümler getirirler", "Kooperatif yöneticilerimiz üyelere her zaman iyi örnek olur", "Kooperatif yöneticilerimiz üyeler arasında ayırım yapmaz. Adil davranırlar", "Kooperatif yöneticilerimiz açık fikirli, dürüst ve tutarlı davranışlar sergiler", "Kooperatif yöneticilerimiz; etkin, yaratıcı düşünce ve eylemlerimize fırsat verir", "Kooperatifimizde faaliyetler ve gelişmeler hakkında yöneticilerimiz tarafından bilgilendiriliriz", "Kooperatifimiz yöneticileri üyeler ile şeffaf ve güvene dayalı ilişkiler kurar", "Kooperatifimiz yöneticileri, kooperatifi temsil etmede başarılıdırlar", "Hiçbir zaman kooperatif yöneticilerine güvenilmez" maddelerine ve "Toplam Puanı"nda "Katılıyorum" olarak yanıt verilmiştir. Kooperatif üyelerinin "Kooperatifimizde her düzeyde üyelerin faaliyetlerle ilgili görüş ve önerileri dikkate alınır", "Yöneticilerimiz ekip çalışmasını bir yönetim tarzı olarak benimsemektedirler", "Kooperatif yöneticilerimiz görevlerini yaparken üyelere karar verme yetkisi tanır", "Kooperatif yöneticilerimiz tarafından üyelere kooperatifin amaç, hedef ve çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir", "Kooperatif ve bireysel hedeflere ulaşabilmek için, yöneticiler üyeleri doğru yönlendirmektedir", "Kooperatifimizde bir görev verileceğinde herhangi bir ayırım yapılmadan doğru işe doğru eleman politikası uygulanır" maddelerine ve "Toplam Puanı"nda "Katılıyorum" olarak yanıt verilmiştir. Kooperatifte yöneticilerle ilişkilerde genelde olumlu bir tablonun ve ortamın olduğu dikkat çekmektedir buna karşılık yöneticilere güven konusunda üyeler biraz temkinli yaklaşım göstermişlerdir bu da sorgulayıcı bir yapının varlığını göstermektedir. Tablo 5'de görüldüğü gibi anketin "Yönetim kurulu üyelerine görev verilirken bilgi ve yetenekleri dikkate alınır" maddesine "Fikrim yok" olarak yanıt verilmiştir. Üyelerin yönetim kurulu seçiminde biraz daha irdeleyici ve seçici davranmaları gerektiği anlaşılmıştır. Kooperatifte görev dağılımı yapılırken değerlendirmelerin iyi yapıldığı üyeler arasında ayırım yapmadan doğru işe doğru adam politikasının uygulandığı gözükmemektedir bu uygulama başarılı çalışmaların etkin ve verimli bir ortamın hazırlanmasında önemli bir adım olacaktır.

Tablo 6. Kooperatif Üyelerinin Yaşanması Muhtemel Temel Sorunlar Konusundaki Düşüncelerinin Dağılımı

	Anket maddeleri	\bar{X}	S.s.	Anlamı
1	Kooperatifimizde teknik bilgi eksikliği vardır	3,32	1,138	Fikrim yok
2	Kooperatifimizde alet ekipman temininde güçlükler yaşanmaktadır	3,24	1,225	Fikrim yok
3	Kooperatif faaliyetlerinde devlet denetiminin yetersiz olmasından kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır	3,31	1,218	Fikrim yok
4	Kooperatifte çalışan personelin mesleki yeterliliğe sahip olmadıkları için sorunlar yaşanmaktadır	3,33	1,224	Fikrim yok
5	Kooperatifte çalışan personelin halkla ilişkilerinin zayıf olmasından dolayı sorunlar yaşanmaktadır	3,18	1,231	Fikrim yok
6	Kooperatife alınacak personel seçiminden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır	3,12	1,295	Fikrim yok
7	Kooperatifte yönetim kurulu üyelerinin sürekli değişmesi başarısızlığa sebep olmaktadır	3,36	1,294	Fikrim yok
8	Kooperatifimizde ürün işleme, değerlendirme ve depolama sorunları vardır	3,11	1,318	Fikrim yok
9	Kooperatifimizde ürün, toprak ve kalite analizi yaptırmadaki güçlükler yaşanmaktadır	3,36	1,194	Fikrim yok
10	Kooperatifimizde kooperatifçilik konusunda eğitim eksikliği vardır	3,52	1,064	Katlıyorum
11	Kooperatifimizde finansal sorunlar yaşanmaktadır	3,43	1,208	Katlıyorum
12	Kooperatifimizde pazarlama ile ilgili sorunlar vardır	3,57	1,218	Katlıyorum
13	Kooperatifimizin ürün paketleme ve işleme tesislerinin olmaması pazarlamada sıkıntı oluşturmaktadır	3,45	1,206	Katlıyorum
14	Kooperatif yöneticilerinin yönetim konusunda yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur	3,57	1,146	Katlıyorum
15	Kooperatif denetim kurulu üyelerinin denetim konusunda yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur	3,61	1,115	Katlıyorum
	Toplam Puan	3,37	,770	Fikrim yok

Tablo 6'daki kooperatif üyelerinin "Yaşanması Muhtemel Temel Sorunlar" konusundaki düşüncelerinin dağılımı incelendiğinde "Kooperatifimizde teknik bilgi eksikliği vardır", "Kooperatifimizde alet ekipman temininde güçlükler yaşanmaktadır", "Kooperatifimizde ürün işleme, değerlendirme ve depolama sorunları vardır", "Kooperatifimizde ürün, toprak ve kalite analizi yaptırmadaki güçlükler yaşanmaktadır", "Kooperatifte yönetim kurulu üyelerinin sürekli değişmesi başarısızlığa sebep olmaktadır", "Kooperatif faaliyetlerinde devlet denetiminin yetersiz olmasından kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır", "Kooperatifte çalışan personelin mesleki yeterliliğe sahip olmadıkları için sorunlar yaşanmaktadır", "Kooperatifte çalışan personelin halkla ilişkilerinin zayıf olmasından dolayı sorunlar yaşanmaktadır", "Kooperatife alınacak personel seçiminden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır" maddelerine ve "Toplam Puanı"nda "Fikrim yok" olarak yanıt verilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi anketin "Kooperatiflerde Yaşanması Muhtemel Temel Sorunlar" boyutunda "Kooperatifimizde kooperatifçilik konusunda eğitim eksikliği vardır", "Kooperatifimizde finansal sorunlar yaşanmaktadır", "Kooperatifimizde pazarlama ile ilgili sorunlar vardır", "Kooperatifimizin ürün paketleme ve işleme tesislerinin olmaması pazarlamada sıkıntı oluşturmaktadır", "Kooperatif yöneticilerinin yönetim konusunda yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur", "Kooperatif denetim kurulu üyelerinin denetim konusunda yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur" maddelerine "Katlıyorum" olarak yanıt verilmiştir.

TARTIŞMA

Elde edilen bulgular, kooperatif üyelerinin yarından fazlasının ilköğretim mezunu olduğunu göstermektedir. Bu üyelerin, gelişmeler konusunda eğitilerek desteklenmesi kooperatifin çalışmalarında başarıyı ve verimliliği olumlu yönde etkileyecektir. Eğirdir ilçesinde toplam 19 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi vardır. Bunların 12'sinin şimdiye kadar uyguladığı en az bir proje bulunmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren 7 kooperatif ise henüz bir proje yürütmemişlerdir. Bu kooperatiflerin aynı zamanda üyelerine kooperatifçilik ve üretim faaliyetleri açısından artı bir değer katmadıkları görülmüştür. Proje uygulayan kooperatiflerin ise, finansal yönden güçlü oldukları görülmüştür. Finansal sorunların çözülmesi için Kalkınma Ajansları ve AB Hibe Projelerinden yararlanmak en akılcı yol olarak görülmektedir. Bu konuda özellikle ilgili kuruluşlar tarafından bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılarak kooperatiflerin proje hazırlama, sunma ve yürütme konularında teknik kapasiteleri artırılmalıdır. Ayrıca kooperatiflerin öz kaynak yapısının güçlendirilmesi amacıyla ortaklık payı değerinin yükseltilmesi ve ortaklık payı üst sınırı

kaldırılmalıdır. Kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere bir finansman kurumunun oluşturulması yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılarak kredi kullanma durumları kolaylaştırılmalıdır.

Kooperatiflerin ayrı bir kanuna sahip olmaları nedeniyle, yapmış oldukları faaliyetlerin oluşumunda ve gelişiminde kararların alınmasında objektif kriterlerin oluşması, uygulanması ve sürekliliğinin sağlanmasında bir sistem oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, kooperatifçiliğe uygun bir ortamın oluşturulmasında, kamu otoriteleri tarafından oluşturulan politikalarda sektör temsilcilerinin de görüşlerinin alınarak bütüncül bir çerçeve içerisinde değerlendirilmesi son derece önemlidir. Ayrıca, kooperatifler ve kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri sektörlerle ilgili daha geçerli politikalar üretilebilmesi için doğru istatistik bilgilerinin tutulması gerekmektedir. Bu çerçevede, üreticilerin ve çiftçilerin ihtiyaçlarını ve amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için uygun bir kooperatifçilik ortamı oluşturulması amacıyla, kamu teşkilatlanmasının ve hizmet sunumunun tekrar gözden geçirilerek gerekli önlemlerin alınması önemlidir.

Kooperatiflerde öncelikle ürün işleme ve paketleme tesisleri kurularak, pazarlama alt yapıları oluşturulmalıdır. Ürün bazlı pazar araştırmaları yapılarak yurt içi ve yurt dışı iyi uygulama örnekleri yerinde incelenerek model alınmalı ve kooperatiflerde uygulanmaları yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Kooperatiflerin nitelikli yetişmiş eleman yönünden oldukça zayıf konumda olmaları nedeniyle birlikte hareket ederek ortak bir pazarlama ekibi oluşturularak faaliyette bulunmaları daha ekonomik olabilecektir. Kooperatiflerin bireysel olarak profesyonel pazarlama ekibi kurmaları zor olduğu için pazarlama alanında kamu desteğinin alınması ve toptancı hallerinde üretici kooperatifleri için yer ayrılması pazarlama sorununun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır. Çok amaçlı ve büyük ölçekli kooperatifçiliğin ve kooperatifler arası iş birliğinin özendirilmesine yönelik çalışmalar yapılarak belirli alanlarda ortak projelerin yapılması sağlanmalıdır.

Günümüzde ticari faaliyette kurumsal işletmeler profesyonel yöneticiler tarafından idare edilmektedir. Kooperatiflerin bu işletmelerle aynı hizmeti verebilmeleri için kooperatiflerinde yönetimde profesyonelleşmeleri kaçınılmaz bir gerçektir. Yönetici ortaklar öncelikle bir eğitime tabi tutulmalı ya da profesyonel yöneticilerden hizmet satın alınmalıdır. Bu konuda finansal destek kamu tarafından sağlanmalıdır. Aksi takdirde kooperatiflerin bu faaliyete bütçeleri yeterli değildir. Bununla ilgili kanun değişikliği yapılarak, arzu eden kooperatiflerin ana sözleşmelerinde yer verecekleri hükümler ile yönetim kurullarının tamamının veya bir kısmının kooperatif dışından seçilebilecek profesyonel yöneticilerden teşekkül etmesine olanak sağlanmalıdır.

Kooperatiflerde denetim kurulu üyeleri ortaklardan ya da bazen ortak dışı kişilerden seçilmektedir. Denetim kurulunun oluşumunda kişilerde hiçbir özellik aranmamaktadır. Türkiye’de kooperatiflerin iç denetimi denetim kurulu üyeleri tarafından yapılmakta, hazırlanan rapor genel kurul toplantılarında okunmaktadır. Genellikle kooperatifin çalışma alanı ile uzmanlığı olmayan kişiler tarafından oluşturulan denetim kurulları, kanun ve ana sözleşmede belirtilen görev ve sorumlulukları konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu nedenle iç denetim gerektiği şekilde yapılamamaktadır. Bununla birlikte kooperatiflerde üst örgütlenmenin de yeterli seviyeye ulaşmamış olması ve güçlü olmaması nedeniyle, bu örgütlerde denetim kadroları istihdam edilememektedir. Tüm bunlara ek olarak bağımsız bir denetim sisteminin bulunmaması, muhasebe işlemleri ve diğer işlerin standartlara uygun olarak yürütülmesinde, kooperatifin ve yöneticilerinin iş performanslarının incelenmesi gibi konularda eksikliğe yol açmaktadır. Bu durum 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nda bazı değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Zira denetim işi belirli bir eğitimi ve teknik bilgiyi gerektirir. Bu nedenle denetim kurulunda faaliyet gösteren kişilere bir sertifikasyon programı dahilinde eğitime tabi tutularak bilgilenmeleri sağlanmalıdır. Ancak bu çalışmalar yapıldığı zaman etkin ve verimli bir denetimden bahsedilebilir. Kooperatiflerde iç denetim yapılmasında daha işlevsel bir yapının sağlanması hususunda bir takım yasal düzenlemelerin yapılması zaruridir. Kooperatifçiliğe karşı güvenin sağlanması, toplumda etkinliğinin artırılarak ortakların algılamalarının pozitif yönde güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

SONUÇ

Eğirdir İlçesindeki faaliyet gösteren Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine üye üreticiler üzerinde uygulanan bu çalışmada bazı sonuçlar dikkati çekmiştir. Bölgede faaliyet gösteren kooperatiflerdeki sorunların ülke geneli ile benzer olduğu görülmüştür. Çalışma sonucuna göre; üyeler “Kooperatifimizde kooperatifçilik konusunda eğitim eksikliği vardır”, “Kooperatifimizde finansal sorunlar yaşanmaktadır”, “Kooperatifimizde pazarlama ile ilgili sorunlar vardır”, “Kooperatifimizin ürün paketleme ve işleme tesislerinin olmaması pazarlamada sıkıntı oluşturmaktadır”, “Kooperatif yöneticilerinin yönetim konusunda

yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur”, “Kooperatif denetim kurulu üyelerinin denetim konusunda yeterince eğitilmiş ve profesyonel olmamaları temel bir sorundur”, maddelerine “Katılıyorum” olarak yanıt vermişlerdir. Bu sorunlara yönelik olarak kooperatif üyelerine düzenli aralıklarla teorik eğitimler düzenlenmelidir. Hızlı bir değişimin ve gelişimin yaşandığı günümüz dünyasında kooperatif üyelerine yönelik olarak belli periyotlarda eğitim çalışmaları yapılarak, gelişmeler hakkında üyelerin farkındalığı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anonim (2000). *Zirai ve İktisadi Rapor 1999-2000*. Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No: 204.
- Anonim (2016). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*. <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf> (Erişim: 14.07.2020).
- Bilgin, N. (2009). Tarımsal Kooperatiflerde Ortakların Teknolojik Değişime Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler: Çukobirlik'te Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1): 194-217.
- Ertan, A. (2001). *Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin Ekonomik Analizi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eryılmaz, A.Y. (1984). Türkiye'de Kooperatifçilik Eğitiminin Önemi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Trabzon, s. 330-332.
- Everest, B. (2009). *Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Önemi: Çanakkale Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, s. 57, Çanakkale.
- Güllü, S. (2010). *Şanlıurfa İlindeki Tarım Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Günşen, H.B. (2006). *Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki Ormanlık Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri (Kastamonu Örneği)*. Yüksek Mühendislik Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, 107 sayfa, Zonguldak.
- İnan, H. (2008). *Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 2008-73.
- İnan, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E.A., Dilmen, Ö. (2010). Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1-2*, Ankara.
- Kaya, Ü., & Esengün, K. (1996). *Tokat İli Kazova Yöresinde Üreticilerin Tarım Kooperatiflerinden Yararlanma Durumları ve Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma*. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, Adana, Cilt: 2 Sayfa: 394.
- Kılıç, B. (2011). *Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak- Kooperatif İlişkilerinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Kızılaslan, N. (1997). *Tokat İli Merkez İlçede Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Katılımı Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Köroğlu, S. (2003). *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme*. Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Mülayim, Z.G. (1992). *Kooperatifçilik*. Yetki Yayınları, Ankara.
- Rehber, E. (2012). *Tarımda Örgütlenme ve Sorunları*. <http://www.erekonomi.com/>... (Erişim:12.12.2012).
- Uluslararası Kooperatifler Birliği, Cooperative Identity, Values & Principles*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>. (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- Yeniğün, M. (2008). *Orman Köylerindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Swot Analizi Yöntemi ile İncelenmesi (Maçka İlçesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, s. 66, Trabzon.